

NOTES SOBRE LA REPRESSIÓ LABORAL FRANQUISTA A CATALUNYA

Jordi Pradas i Andreu

Si bé el tema de la repressió franquista ha rebut, afortunadament, l'atenció historiogràfica que la matèria es mereix, encara queden aspectes colaterals susceptibles de rebre ulteriors matisacions o ampliacions. Un d'ells és el que fa referència a l'actuació dels poders públics de la nova estructuració estatal surgida de la guerra en relació al món laboral; més en concret, al procés de repressió-depuració que van patir molts treballadors tot just acabades les hostilitats.

La font essencial per realitzar aquesta primerenca aproximació a un tema com el que plantejem (que, advertim-ho d'entrada, amaga un seguit de comportaments individuals i col·lectius que van molt més enllà de la simple quantificació) és el Fons de la Magistratura de Treball que es conserva a l'Arxiu Regional de Cervera, fons que s'estén cronològicament del 1939 al 1976. La present comunicació reproduïx el buidatge relatiu a l'actuació mantinguda l'any 1939 per la Magistratura de Treball núm. 1 de Barcelona (amb jurisdicció sobre tota la província), així és, un total de 13 caixes i 1200 expedients. Es tracta, com es pot veure, d'un primer tempteig d'una font històrica molt més estesa en el temps, i que per tant és susceptible de desenvolupar-se d'una forma que les limitacions de la nostra recerca no pot reflectir. Allò que ens interessa, no gensmenys, no és tant l'evolució de la institució com a tal sinó el marc referencial que ofereix al problema abans esmentat. Com a simple mostreig estadístic, doncs, aquest buidatge parcial es pot considerar -si més no, així ho esperem- d'una relativa validesa.

Les Magistratures de Treball eren els organismes d'actuació en els conflictes individuals en el món laboral que el franquisme endegà amb celeritat (Reial Decret de 13 de maig de 1938) a fi de substituir els Jurats Mixtos i Tribunals Industrials creats per la República (institucions especialment denostades per un sistema que no admetia el conflicte col·lectiu). Des del punt de vista dels guanyadors de la guerra es tractava de recuperar *“funciones de justicia que nunca debió haber hecho dejación”*, com succeïa en el cas dels Jurats Mixtos, i *“confiarlas a los profesionales del derecho como únicos capacitados para conocer de los conflictos de trabajo”* (1). D'ençà del 1939, en conseqüència, les dites magistratures apareixen com a úniques institucions jurisdiccionals facultades per intervenir en les diferències plantejades entre patrons i obrers sempre a nivell individual; la seva existència, emperò, no es consolidà fins la Llei Orgànica del 17 d'octubre de 1940, que els ayorgà llur definitiva configuració. A Barcelona, les Magistratures s'implantaren per ordre del 6 de febrer de 1939, essent nomenat magistrat interí Hilario de la Figuera Andrés, que fins aleshores venia exercint el mateix càrrec a Salamanca.

Tot i que no volem entrar en qüestions de caràcter procedimental (els interessats poden adreçar-se a qualsevol tractat de legislació laboral), hi ha dos factors que ens interessa subratllar. D'una banda, la funció primària de la Magistratura consistia a facilitar l'avinença entre les parts litigants; si aquesta no s'assolia, la Magistratura actuava com a jurisdicció, emetent la corresponent sentència, recurrible davant el Tribunal Central del Trabajo (creat per Decret d'11 de juliol de 1941), o bé davant la Sala d'Afers Socials

del Tribunal Suprem. En la inmensa majoria dels expedients que han passat per les nostres mans, el Magistrat formula una resolució en la que no hi ha necessitat d'actuar judicialment; i quan aixó s'esdevé, són comptadíssims els casos en què una de les parts planteja recurs contra la sentència.

En segon lloc, és de remarcar l'absència de lletrats, tot i que els interessats, si així ho desitjava en podien fer-ne ús. De fet, no recordem cap cas en què la part demandant (majoritàriament els obrers) deleguessin la seva representació en un advocat o procurador; pel que fa a la part demandada (majoritàriament els patrons), el recurs a un professional sovintaja més, però sense arribar a unes cotes significatives. En altres paraules: la conciliació que la Magistratura imposava als contendents es transformava en un autèntic tete-a-tete en el que l'element de pressió psicològica era fonamental.

L'actuació de la Magistratura de Treball de Barcelona se centrà, si més no l'any 1939, en les demandes que treballadors de molt diversa mena i condició interposaren contra els seus patrons per acomiadament illegal o no readmissió als seus llocs habituals de feina habituals un cop les forces d'ocupació s'instal·laren a la ciutat: del total de 1200 expedients, 988 (el 82'3%) corresponen a demandes per acomiadament. Considerat el problema genèric, ens enfrontem a una clara i indiscutible repressió laboral, que s'adreça tanmateix a aspectes polítics i econòmics. Aquest és el nostre objecte d'estudi i la hipòtesi que el sosté.

Fetes aquestes consideracions, feixugues però necessàries per a una millor comprensió del treball, cal arribar a una primera valoració quantitativa de les múltiples dades que posseïm. Dins cada expedient trobem dos documents fonamentals: l'exposició que el treballador o treballadors fan dels motius que l'empenyen a recórrer a la Magistratura, i l'acta de conciliació, en la que l'organisme es pronuncia sobre el tema. D'aquí se'n deriven quatre aspectes fonamentals, a saber:

- a) tipologia socio-econòmica dels recurrents;
- b) motius que, segons els obrers, aleguen els patrons per a justificar l'acomiadament;
- c) resolució de la Magistratura (o, si ho preferiu, actuació de la justícia franquista); id
- d) nombre total de treballadors que es decideixen a fer ús dels organismes jurisdiccionals (2).

Pel que fa al punt A) ens hem vist obligats a fer una sistematització que peca d'excessiva mànega ampla, car la tipologia socio-econòmica dels recurrents, òbviament, és tan diversificada com diversa són els seus oficis i activitats. D'aquesta manera hem establert les següents categories, especificant entre parèntesi les professions que més sovintegen en cadascuna d'elles:

- dependència mercantil (dependents de botigues i comerços, mossos i empleats de magatzem, comptables, oficinistes, treballadors de companyies de banca i assegurances, etc.): 241 expedients (24'4 %);
- indústries tèxtils (treballadors de mitjanes i grans empreses d'aquest ram i empleats de petits tallers de gènere de punt, confeccions i sastreria): 163 expedients (16'5 %);
- indústries de la construcció (inclòint els tallers de lampisteria, fusteria, etc.): 51 expedients (5'2 %);
- hosteleria i espectacles (dependents de bars, restaurants, hotels, cinemes, teatres, etc.): 65 expedients (6'6 %);
- empleats d'indústries de serveis públics (gas, aigua, llum) i de transports: 47 expedients (4'8 %);
- indústries químiques i laboratoris: 35 expedients (3'5 %);

- arts gràfiques (premsa, tallers tipogràfics, editorials): 51 expedients (5'2 %);
- indústries metal·lúrgiques (incloent-hi les que produeixen béns manufacturats i petits tallers de serralleria, teixits metàl·lics i similars): 63 expedients (6'4 %);
- curtits, fabricació de sabates i teneries: 16 expedients (1'6 %);
- indústries de l'alimentació: 74 expedients (7'5 %);
- servei domèstic (porteries, neteja, xòfers particulars i altres): 20 expedients (2 %);
- altres: 97 expedients (9'8 %);
- sense especificar: 65 expedients (6'6 %).

Acceptant la precarietat de tal tipologia, destaquem l'important pes específic del grup relacionat amb la dependència mercantil i comercial, en el que s'hi encabeixen multitud de diverses tasques i oficis en el context de petites empreses (llevat d'alguns casos determinats com bancs, companyies d'assegurances o seccions de comptabilitat de grans indústries). Si bé l'expedient de depuració es feu efectiu a tot el ventall del món laboral espanyol un cop acabada la Guerra Civil, sembla despendre's la conclusió que la protesta contra la repressió quotidiana, si més no a nivell de Magistratura de Treball, sovintejà de forma especial en el context de l'empresa que presentava unes determinades característiques: volum petit, relació més o menys estreta amb el sector terciari i en la que s'enregistra una relació entre obrer i patró molt més personalitzada que no pas en el cas de les grans indústries o unitats de producció (per tant, la reacció davant un acomiadament injustificat genera unes tendències emotives sensiblement diferents a les que es donen en els expedients de depuració massiva). Aquesta conclusió queda ratificada en observar la resta de dades: en el sector tèxtil abunden més les petites unitats (sastreries, treball domèstic, etc.) que no pas les grans empreses; el mateix podem afirmar de sectors com el de les indústries i oficis de la construcció (el raquitisme de la quals ja ha estat a bastament demostrat), el ram de les arts gràfiques, la indústria alimentària, etc. Això no treu que, en efecte, trobem una certa presència de reclamacions provinents de treballadors expulsats d'emoreses de mitjà o gran tamany (FOCSA, Riviére, Metropolità de Barcelona, Batlló, Ametller, CAMPSA, Maquinista Terrestre y Marítima, etc.), però les tendències generals que es deriven del buidatge quantitatiu són les tot just acabades d'esmentar.

Respecte el punt B), o sigui l'avaluació dels motius que, segons les instàncies presentades i signades pels obrers, donen els patrons com a justificació per als acomiadaments, trobem una casuística molt variada. Destaca, en primer lloc, el desconeixement que alega el treballador respecte les causes reals de l'acomiadament. En 230 dels expedients observats (el 23'3 %) no hi ha esment de l'excusa emprada pel patró; en el 13'8 % dels casos el treballador diu que el patró no li ha donat cap mena d'explicació; en total, 366 expedients d'expulsió sense motiu aparent, en els quals els afectats deixen entreveure, o bé exposen amb plena claredat, l'arbitrarietat de les que han estat víctimes.

Un altre grup el formen les evasives del tipus "no hi ha feina", "no hi ha primeres matèries o numerari" o bé les que es refereixen a un proper tancament o canvi de titularitat de l'empresa: sota aquestes argumentacions s'aixopluguen 219 expedients (el 22'2 %). També aquí observem la palesa malfiança del demandant, que en força casos arriba a negar les preteses dificultats econòmiques de l'empresa (en diversos casos, fins i tot, l'obrer dóna testimoni de les lloances que ha rebut del seu propi patró per haver preservat la bona salut productiva del negoci en temps de les col·lectivitzacions).

Especialment dolorós és el cas en el que el treballador exposa en la instància que el seu acomiadament es basa en un pretés reajustament de personal, i fa notar al magistrat que el seu lloc de treball és actualment ocupat per una altra persona, generalment més jove, que s'ha incorporat a l'empresa un cop acabades les hostilitats.

Aquest capítol comprén 43 expedients (el 4'35 %) i, objectivament, comporta el major grau de rebuig conscient a les justificacions esgrimides per la part demandada.

Quan el patró fa referència al tipus d'activitat menada pel seu empleat en temps de guerra s'està adreçant a un conglomerat d'activitats difícils de classificar de manera coherent. Pot ser excusa suficient la incorporació forçosa del treballador a l'exèrcit republicà, o que s'hagi produït allò que eufemísticament qualifiquen d'"incompatibilitat de caràcters". Més freqüent és el cas en que es recolzen sobre l'adscripció del demandant en el Comité de Control de l'empresa. De qualsevol manera, quan el tema de la guerra surt pel mig l'estratègia de l'obrer és molt més defensiva que en les tipologies anteriors. El primer que aquest fa és negar la seva adhesió a cap partit polític o sindicat abans del 1936 (formalisme que trobem en moltíssim expedients, i no només en els d'aquest grup); en segon lloc, quan no hi ha més remei, hom reconeix la seva participació en el Comité aduint, sempre, que ha estat una imposició d'altri i que tal participació ha estat beneficiosa de cara a la conservació del patrimoni de l'empresa i en benefici dels interessos del propietari. A partir d'aquí, l'estratègia es pot fer més agressiva, i s'acaba acusant al patró de desagraïment i d'haver conservat en el seu lloc de treball a companys molt més significats políticament i sindical. Un total de 116 expedients (el 11'7 %) poden ésser inclosos en aquesta tipologia.

Un cas específic, que apareix amb certa freqüència, és el del treballador al que se li ha promés una propera reincorporació a la feina, però que veu com aquest pacte informal es va dilatant. En aquesta categoria trobem 43 expedients (4'35 %).

Finalment, trobem un bloc d'excuses i actituds mentals de molt diversa mena. Hi ha patró que pretén indemnitzar al treballador amb moneda republicana. Els patrons absents del país condicionen les reincorporacions dels obrers a la seva tornada. D'altres aleguen la realització d'un inventari com a mètode per a tenir aturat el negoci, etc. Sota aquesta casuística tan diversa s'hi encabeixen 191 expedients (el 19'3 %).

En l'estat de la nostra investigació resulta agosaradament arriscat tractar d'arribar a alguna conclusió a partir d'unes dades tant incomplertes. Però la sensació que hom treu després d'esmerçar algunes hores remenant aquests expedients és que en aquest tipus de comportaments hi hagué, en la majoria dels cassos, una clara intenció de revenja, barrejada amb la necessitat més o menys objectiva de les empreses afectades de realitzar acomiadaments. A l'hora d'efectuar la purga socioeconòmica, els patrons es decantaren pels que havien viscut d'una forma molt intensa la guerra, i van potenciar en la mida de les seves possibilitats un relleu generacional de les plantilles. Es posava així un vel a l'entorn d'ua etapa social i econòmica que ells consideraven particularment adversa. Tanmateix, era aquest un mètode per a estalviar jubilacions, indemnitzacions i altres càrregues.

L'apartat C) és el de les resolucions de la magistratura. En 308 expedients (31'2 %) s'arriba a una suposada avinentesa entre les parts o bé el treballador retira els càrrecs. L'avinentesa consisteix, en la majoria dels casos, en una readmissió total o parcial de l'acomiadat (essent molt freqüent la situació en la que el patró garanteix una propera readmissió, quan les circumstàncies econòmiques ho permetin, i també aquella en que s'estableixen uns torns rotatoris de treball a compartir per tota la plantilla). Pel que fa a la retirada de la demanda, sabem amb certesa que es deu en gran part a haver-se assolit un arrenjament d'aquesta mena, però en molts altres casos ho ignorem.

L'actuació conciliatòria de la Magistratura es palesa tanmateix en la fórmula transaccional de la indemnització. El demandant accepta la irreversibilitat dels seu acomiadament a canvi d'una compensació econòmica fixada pel magistrat. Si bé no hem

quantificat aquest aspecte, tot ens mena a pensar que les indemnitzacions tendien a ser molt baixes, car majoritàriament es movien entre la franja de les 300-500 pessetes. Una indemnització superior a 1000 pessetes es pot considerar com a excepcional (n'hem arribat a veure alguna de 3.000), si bé això també depeén de la categoria professional dels recurrents. En total, segons les nostres anotacions, un total de 210 expedients són resolts mitjançant aquest procediment (21'2 %).

En 193 observacions (el 19'6 %), el patró ha presentat sol·licitud d'autorització d'acomiadament davant la Delegació Provincial de Treball. En aquest cas, la Magistratura s'inhibeix a l'espera de la resolució de l'esmentat organisme, resolució que no trobem incorporada a l'expedient.

Els acomiadaments prèviament autoritzats per altres organismes (Delegacions del Treball, altres Magistratures), juntament amb aquells en els quals no s'ha arribat a una avençesa i la Magistratura ha dictat sentències absolutòries dels patrons, sumen un total de 80 expedients (8'1 %). Les sentències que, pel contrari, obliguen al patró a la readmissió o a una indemnització són molt escasses: tan sols 24 expedients, el 2'4 % del total. No ens ha d'estranyar un nombre tan baix de sentències en ambdós sentits, car la funció de la Magistratura consistia en assolir (ens costa no emprar el verb "imposar") una fòrmula transaccional. Més rars són encara aquells casos en els que a la sentència de la Magistratura s'ha aixecat recurs davant el Tribunal Suprem.

Per abreujar, exposarem de forma esquemàtica la resta de resolucions formulades per la Magistratura i llur avaluació numèrica:

- suspensió del judici o reconeixement d'incompetència: 34 expedients (3'4%);
- no hi ha lloc a la tramitació de l'expedient per que el contracte de treball fou signat després de l'alçament armat: 25 expedients (2'6 %);
- arxivament de l'expedient per incomparecència de la part actora: 35 expedients (3'6 %);
- demanda presentada fora del termini legal: 52 expedients (5'3 %);
- causes diverses: 27 expedients (2'7 %).

Si bé no es pot negar que dereminades resolucions de la Magistratura podien resultar positives pels treballadors, sembla igualment indiscutible que aquest organisme no es caracteritzà precisament per la seva imparcialitat. Així ens ho fa pensar la baixa quantitat de les indemnitzacions i la profussió d'expedients pendents de resolució per part de les Delegacions de Treball.

Arribats a aquests punt convé plantejar-se un altre tipus de qüestions, principalment les que s'adrecen als comportaments individuals dels obrers que es decidiren a fer ús dels canals legals imposats oer l'administració franquista. Quins arguments van desenvolupar en les seves instàncies? Quina actitud mental van adoptar? Com és evident, per resoldre aquestes i similars qüestions -això suposant que siguin resolubles- no hi ha buidatge quantitatiu que valgui; cal deixar-se portat per les impressions purament subjectives que es desprenen del contacte amb la font emprada.

Una primera estratègia, com ja esmentàvem anteriorment, consisteix en desvincular-se de qualsevol activitat política, sindical o econòmica menada abans i durant la Guerra Civil, o bé reconèixer la participació en el Comitè d'Empresa per prèvia coacció: *"El haber formado parte del Comité de Empresa desde el mes de agosto de 1938 hasta la liberación, fue por exigencia del Sindicatom a lo que no me pude negar a menos de correr peligro mi vida y, como mínimo, ser arrojado de la fábrica, dejándome sin pan ni amparo"* (caixa 4, expedient núm. 1684). Sempre es manifesta l'adhesió al nou règim i, quan es

pot, es deixa constància de la vinculació amb sectors dretans i tradicionalistes, o bé d'animadversió latent envers tot allò que faci tuf a República (*"Por el engaño de la absurda y criminal propaganda que hicieron los partidos políticos y las sindiacles y por mi poca experiencia me arrostraron en una columna que se titulaba Macia Compañs [sic], en la cual permanecí desde el día 2 de agosto del mismo año hasta que me di perfecta cuenta que el único ejército honrado que había en España es el del Generalísimo Franco"*) (caixa 7, expedient núm. 23601). L'exemple suara reproduït no és, ni de lluny, el de més flagrant desvinculació d'uns fets dels que convé no deixar-ne rastre; al respecte, podríem multiplicar l'anecdolari fins a límits qualitatius i quantitius que ultrapassarien a bastament els marges del present treball. El que volem posar de relleu -fet que resulta prou obvi, d'altra banda- és la prèvia claudicació moral que el treballador s'autoimposava (o, millor dit, sabia que calia autoimposar-se) en el moment de fer ús dels òrgans jurisdiccionals de l'Estat franquista. Car allò que importava verament era la conservació del lloc de treball, en una etapa de total destarotament, a tots els nivells, del sistema fabril i comercial. Precisament, allò que més indigna al treballador no és la renúncia a uns pretesos ideals, cas que els hagi tinguts, sinó més aviat la impotència davant les arbitrietats de la classe patronal a l'hora de reiniciar la tasca quotidiana. Arbitrietats que es tradueixen en les readmissions gratuïtes i capricioses i en l'intent de substituir en moltes ocasions una plantilla més o menys establerta dins l'organigrama de l'empresa (i que, per tant, tenia un determinat nivell d'ingressos i qualificació professional) per noves cares, generalment més joves i menys exigents.

L'estratègia de la part patronal consisteix, a voltes, en atribuir als obrers la responsabilitat dels fets escaiguts durant la guerra, o bé en presentar-los com a significats elements subversius (així, per exemple, l'empresa Asland considerà motiu d'acomiadament el fet que un dels seus empletas *"al cantar el himno de la Falange no se levantara"* (caixa 10, expedient núm. 3975). En ocasions, trobem mostres de condescendent paternalisme (*"... esta casa no ha tomado ninguna represalia contra ninguno de sus obreros, á pesar de habérselo merecido algunos por su actuación durante el período colectivizado"*) (caixa 4, expedient núm. 1665); o, inversament, d'un innegable revanxisme (*"me dijo [el patrón] que durante el periodo rojo a el no les avian [sic] dado explicaciones pues que el el tampoco las dava aora [sic]"*) (caixa 8, expedient núm. 2912). Un expedient singular (caixa 8, núm. 3067) és aquell en els que els pares paguen les culpes dels fills: *"Además -escriu el patrón- debo hacer constar que estuvo adicta por completo y en todo momento, al tristemente famoso Sindicato de la C.N.T., y también que su hijo, además de haber estado como voluntario en el Ejército Rojo, perteneció a las Juventudes Libertarias, siendo también muy adicto al mismo Sindicato; extremos todos ellos, que prueban a mi juicio el marcado caracter de ROJOS, que tienen tanto la madre como el hijo"*.

Una segona opció consisteix en presentar sol·licitud d'acomiadament davant la Delegació Provincial del Treball i esperar la resolució d'aquest organisme, del qual tenim cal esperar la seva actuació favorable als patrons.

Per no estendre'ns més, acabarem concluint que davant les Magistratures de Treball es ventilava la pugna per la defensa del lloc de treball en unes circumstàncies socioeconòmiques particularment adverses per a la classe treballadora, en tant que els sectors propietaris (amb independència de la seva força o tamany) tractaven d'acomodar les seves plantilles a la nova etapa de restriccions i, ensems, aprofitaven per a efectuar una purga, en molts casos clarament política i ideològica. Els dos elements -l'econòmic i el polític- estan íntimament entrelaçats, però fins quin grau l'un predomina sobre l'altre, o en quin moment canvia la tendència, ens ho diran futures investigacions.

BIBLIOGRAFIA:

BERNAL MARTÍN, Salvador. Las previas reclamaciones administrativas y la jurisdicción del trabajo. Madrid, 1946.

GARCÍA OVIEDO, Carlos. Tratado elemental de derecho social. Madrid, 1946.

GIRÓN, José Antonio. Dos años de actuación al frente del Ministerio de Trabajo: mayo 1941-1943. Madrid, 1943.

SÁNCHEZ FRIERA, José. La actuación de las Magistraturas del Trabajo. Madrid, 1940.

SEVILLA ANDRÉS, Diego. Magistratura del Trabajo: derecho aplicable. València, 1942.

SOLÉ SABATÉ, Josep Maria. La repressió franquista a Catalunya: 1938-1953. Barcelona, 1985.

VALCARCE, Francisco R. Magistratura del Trabajo: organización y competencia: procedimiento de su función jurisdiccional. Lugo, 1938.

WITNEY, Fred. Labor policy and practices in Spain: a study of employer-employee: realations under the Franco's regime. New York, 1965.

NOTES:

(1) GARCÍA OVIEDO, Carlos: op. Cit., p. 605.

(2) El total d'obers afectats és de 1511.